

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Інститут повітряного і космічного права НАУ, E-mail: justitia@nau.edu.ua

Стаття присвячена дослідженню змісту правового нігілізму та форм його прояву в суспільній діяльності, а особливо в управлінській сфері. Автор, на основі проведеного аналізу, пропонує окремі шляхи щодо подолання правового нігілізму.

Сьогодні, коли Україна стала на шлях побудови демократичного правового громадянського суспільства, стає важливим питання правової культури членів суспільства, а особливо тих які здійснюють завдання і функції держави. Сучасний стан національного та світового правового розвитку, динамічність його змін, виникнення і становлення нових тенденції, потребують високого рівня правової культури членів суспільства. Проте, суттєвою перешкодою на шляху розбудови правової держави стає правовий нігілізм, який є розповсюдженим в усіх сферах суспільного життя, а особливо в сфері державного управління. В Україні після проголошення незалежності він набув нового змісту: певною мірою змінилася його природа, причини існування, джерела, що його відтворюють, форми та способи впливу на суспільне життя, проте приклади його наглядного існування присутні.

Актуальність даної проблематики обумовлюється активністю влади у сфері державотворення, проведенням цілого ряду реформ суспільного життя, які торкнулися не тільки власне парламенту, уряду, правоохоронних органів тощо, а й безпосередньо рівня та якості життя громадян України, якості забезпечення їхнього правового статусу. Безумовним фактором, що впливає на показники соціального життя є якість діяльності державних інституцій в політичній, економічній, духовній сферах, яка напряму залежна від рівня правової культури державних службовців.

Так, питаннями правого нігілізму вчені і мислителі переймалися вже доволі давно, адже правовий нігілізм — це комплексне соціально-правове явище, що поглинуло більшість сфер суспільного і політичного життя суспільства і держави, тому актуальність дослідження цього явища виходить на перший план у процесі формування дійсно правових держав на пострадянському просторі. Саме в реаліях нашого життя відбита гостра актуальність даної проблеми, тому що правовий нігілізм в управлінській сфері — це небезпечне соціальне явище, що у багатьох випадках є сер-

йознішою перешкодою на шляху реформ і перетворень у процесі розвитку держави, економіки і юриспруденції.

Окремі аспекти правового нігілізму досліджені в працях вітчизняних і зарубіжних вчених, філософів права: В.В. Копейчикова, В.В. Головченко, В.С. Нерсисянца, А.А. Алексєєва, П.М. Рабіновича, В.В. Костицького, М.Козюбри, М.М. Ібрагімова, Л.В. Кравченка, О.Є. Манохи, Д.А. Керимова.

Під правовим нігілізмом розуміють крайню форму правового безкультур'я, що полягає у "відкиданні або ігноруванні права, юридичних норм, та загальноприйнятих правових цінностей, зневажливе ставлення до правових принципів і традицій" [2, с.508], або недооцінка регулюючої ролі права. Правовий нігілізм представляє собою окремий напрямок у суспільно-політичній думці, що заперечує соціальну і особистісну цінність права і вважає його найменш досконалим, вагомим і якісним способом регулювання суспільних відносин.

Форми прояву нігілізму є різні. Серед них скептичне ставлення до права, повна недовіра, явно негативне ставлення, або його ігнорування, крім того правовий нігілізм проявляється в прямому порушенні законів і інших діючих нормативно-правових актів, прикладом таких проявів є злочинність яка є могутнім каталізатором правового нігілізму. [3, с.596]. Іншим проявом є недотримання і невиконання правових норм, яке носить масовий характер. Суб'єктами права не підпорядковують свою поведінку правовим приписам, а причинами їхніх дій є низький рівень правосвідомості, і, відповідно, правової культури. "Ще римські юристи вважали, що бездіючий закон гірше чим відсутній". [3, с.599].

На цьому фоні відбувається війна законів, протиріччя між окремими правовими актами, що регулюють одні і ті ж суспільні відносини, що також сприяє ствердженню правового нігілізму. Війна законів, як правило, відбувається на фоні війни гілок влади.

Дуже часто формуванню правового нігілізму сприяє підміна принципу верховенства права пе-

вною чи то політичною, чи то ідеологічною, чи то відомчою доцільністю, тоді політика, економіка, ідеологія іде попереду права, а результат-неповага до нього. Така ситуація явно не є стримуючим фактором щодо поширення правового нігілізму. Існує думка, що самий поганий закон краще чим будь-яка доцільність, бо остання не має чітко визначених меж правового нігілізму.

Наступним фактором є неоднозначність трактування науковцями основних правових категорій, що відповідно, створює неоднозначне трактування правових норм суспільством. В кінцевому результаті те, що незрозуміле не викликає поваги. Ще І.А. Ильин писав, необхідно зробити усе, щоб наблизити право до народу, щоб закріпити масову правосвідомість, щоб народ розумів, знав і цинив закони, щоб він добровільно дотримувався своїх обов'язків і заборон. Право повинно стати фактором життя, мірою реальної поведінки, силою народної думки.

Для правового нігілізму характерно такі риси, як різноманітність форм і способів його прояву, злиття з політичним, релігійним, екологічним, ідеологічним нігілізмом, поширення на сферу виконавчу, управлінську, а не лише побутову. Він має доволі масовий глобальний характер, а також забезпечується силою громадської думки. Особливої шкоди державі надає правовий нігілізм в системі органів державної влади. Так, на думку Селиванова В. "рішення державних органів сучасної України не завжди відповідають умовам сьогодення [4, С.16]. А тому некомпетентні, як і нелегітимні політичні рішення держави, органів державної влади і органів місцевого самоврядування, сприяють створенню в країні стану глибокої політичної апатії (абсентеїзму) населення – явища дуже загрозливого для цілості державності, громадянської злагоди, особливо якщо їх не відчувати не помічати або ігнорувати" [4, 20].

Згідно з даним Законом: "Державна служба України - це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів"[1].

Слід також зазначити, що державна служба це одна з багатьох професій, для якої потрібні професійні навички, вміння та знання, переконання, спеціальна освіта службовців. Виконання державними службовцями завдань і функцій держави на професійній основі має супроводжуватися сталістю та стабільністю державно-службових відносин, бездоганністю та ефективністю управлінської діяльності, її незалежністю від можли-

вих політичних змін. Правовий нігілізм як явище вносить негативні корективи в діяльність даних органів.

На думку Леоніда Кравчука, колишнього президента України "сьогоднішня влада не звертає ніякої уваги на Конституцію. Правовий нігілізм нинішньої влади настільки масштабний, що його неможливо описати. Візьмемо тільки так званих "двокресельників" — депутати, які суміщають депутатський мандат з роботою у виконавчій владі. Це є прямим і безпосереднім порушенням Конституції, де точно визначено, що депутат не може суміщати свою роботу в парламенті і роботу будь-де". Такі явища хоча і не мають постійної форми прояву, але час від часу дають про себе знати. Так, сьогодні контроль в сфері діяльності законодавчих органів унеможливив таке суміщення. Проте появились нові форми його прояву. Усі ці факти свідчать, що окремі результати управлінської діяльності проявляються уже як адміністративні правопорушення, що тягнуть за собою адміністративну відповідальність.

Тому будь-які рішення державних органів повинні бути в рамках правових норм та виходити із інтересів громадянського суспільства і членів такого суспільства, а не виключно із державницьких інтересів. Для цього в державі повинен існувати тісний зв'язок між членами суспільства і державними органами з метою громадського контролю за діями влади. Хоча і з іншої сторони слід визнати, що громадянське суспільство по своїй суті може здійснювати лише мінімальний вплив на органи державної влади, так як сфера діяльності останніх є виключно прерогатива держави.

Для подолання правового нігілізму в управлінській сфері слід підвищити рівень правосвідомості державних службовців, що створить умови для формування належного рівня правової культури, вдосконалення законодавства, профілактика злочинності, створення дієвих механізму захисту прав громадян, розроблення концепцій правової реформи, ствердження ідеї поваги до права.

Коріннями правовий нігілізм сягає ще часів Жовтневої революції, коли юридичні норми були підмінені так званою пролетарською правосвідомістю "революційно налаштованих мас. Більшість посадовців, в тому числі юристи, повинні були діяти не у відповідності до закону, а відповідно до вказівок партійного керівництва та рішень партійних з'їздів. Правоохоронні органи закривали очі на грубі порушення закону. Після незалежності вищевказані явища не зникли, а ще більше розпоширились, проте змінилися їх при-

чини, форми прояву. Правовий нігілізм — це деформований стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір. Найбільш небезпечним проявом правового нігілізму є ігнорування закону зі злочинною метою. Це самостійна форма деформації правосвідомості. Разом з тим правовий нігілізм породжує правопорушення, у тому числі адміністративні, а часом і кримінальні злочини.

Отже, ми можемо зробити наступний висновок, що практична реалізація завдання подолання правового нігілізму в управлінській сфері може бути реалізована: через формування політичної та правової культури державних чиновників; утвердження принципів демократії у суспільній свідомості, поваги до права, закону як до найвищих соціальних цінностей; подолання правового та політичного популізму, екстремізму та радикалізму, як специфічних форм прояву правового та політичного нігілізму; розвитку законодавчої бази, створення належної національної правової системи; підвищення рівня правового виховання громадян, удосконалення юридичної освіти в Україні.

Перехід до ринкових відносин викликав необхідність у правовій освіті керівників, фахівців, посадових осіб державних органів. Правова освіта посадових осіб має на меті не тільки оволодіння мінімумом правових знань, а й ставлення до їх використання: всі управлінські рішення мають відповідати «літері» і «духу» закону.

Спеціальними засобами, що сприяють зведенню до мінімуму правового нігілізму, слід назвати: належна якість законів та інших нормативно-правових актів. Забезпечення належної ролі закону в системі правових актів. Наявність стабільності та однаковості в регулюванні суспільних відносин; 2) авторитет державної

И.Н. Сопилко

Особенности проявления правового нигилизма в управленческой деятельности и пути его преодоления.

В статье проведено исследование понятия правового нигилизма и формы его проявления в общественной деятельности, особенно в управленческой деятельности. Автор на основании проведенного анализа предлагает конкретные пути преодоления правового нигилизма.

влади і налагодженість механізму її дії. Наявність розвинутої державної структури, здатної забезпечити виконання права. Вдосконалення системи правоохоронних органів і правозастосовної діяльності. Зміцнення законності в суспільстві. Підвищення ролі судових органів; 3) високий рівень правосвідомості, який дозволить би закону працювати. Збереження самобутності правової культури. Поліпшення системи правової інформації, професійного навчання і виховання юристів, інших посадових осіб.

Необхідна систематична робота з підвищення професійної культури всіх суб'єктів правоохоронної системи, що сприятиме подоланню недовіри населення до правоохоронних органів. Додержання закону стане вигіднішим, ніж його порушення, коли зміцниться надійність права, що означає, з одного боку захист набутих прав, а з іншого — можливість будь-якого громадянина, який не має юридичної освіти, знати свої права. Надійність права припускає також стабільність правопорядку і можливість передбачати зміст конкретних юридичних рішень.

Література

1. Закон України “Про державну службу”// www.liga.net
2. *Юридичний словник-довідник* / За ред. Ю.С. Шемшученка / К.: Махміда. 1996. – 696с.
3. *Теория государства и права. Курс лекций* / под ред. И.И. Матузова и А.В. Малько – М.: Юрист, 1997. 672с.
4. *Селиванов В.* Державну політику в Україні – на правові і наукові засади // *Право України.* – 2002. – № 12. – С. 15-23.
5. *Кравчук Л.* Правовий нігілізм. Законних підстав для перегляду політичної реформи немає. // *Наша газета.* – 1 липня 2005 року. – № 25 (318)
6. *Оболенський О.* Державна служба: Навчальний посібник.– К., 2003.– 245с.